

Цезар Г. Огонь*

ПОДАТКИ І КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті розглянуто проблемні питання взаємозв'язку і взаємодії державного контролю у сфері лісового господарства в частині повноти справляння суб'єктами господарювання податків і зборів до бюджету. Показано роль і завдання державної політики забезпечення контролю за надходженнями до державного бюджету суб'єктами господарювання у лісовій галузі. Проаналізовано та обгрунтовано діалектичний зв'язок між доходами й видатками бюджету в контексті заподіяних лісовому фонду шкоди та збитків, зокрема, від війни. Обгрунтовано деякі напрями вдосконалення законодавства задля ефективного використання та відновлення лісових ресурсів, а також своєчасного надходження до державного та місцевих бюджетів рентної плати за лісокористування. Аналіз ефективності виконання повноважень органами державної влади надав змогу виявити кілька тенденцій та засвідчив про необхідність належної взаємодії та координації дій органів державної влади з метою забезпечення дієвих механізмів збільшення контролю в процесі формування та сплати податків до бюджету.

Ключові слова: державна стратегія, національна економіка, бюджет, лісове господарство, доходи бюджету, державний контроль, податки.

Лит. 19.

DOI: 10.32752/1993-6788-2023-1-269-129-136

Tsezar H. Ohon

TAXES AND CONTROL IN THE FIELD OF FORESTRY

The article examines the problematic issues of interrelationship and interaction of state control in the field of forestry in terms of the completeness of the management of taxes and fees to the budget by economic entities. The role and tasks of the state policy of ensuring control over revenues to the state budget by business entities in the forestry sector are shown. The dialectical relationship between budget revenues and expenditures in the context of damage and losses caused to the forest fund, in particular, from the war, is analyzed and substantiated. Some areas of improvement of the legislation for the effective use and restoration of forest resources, as well as timely receipt of rent for forest use to the state and local budgets, are substantiated. The analysis of the effectiveness of the performance of powers by state authorities made it possible to identify several trends and testified to the need for proper interaction and coordination of actions of state authorities in order to ensure effective mechanisms for increasing control in the process of forming and paying taxes to the budget.

Keywords: state strategy, national economy, budget, forestry, budget revenues, state control, taxes.

Peer-reviewed, approved and placed: 12.11.2023.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку національної економіки відбувається в умовах тривалої збройної агресії РФ проти України, що суттєво впливає на всі її галузі, зокрема, лісову. Перед повномасштабною війною загальна площа лісового фонду України становила «10,4 млн га, що складає 15,9% від всієї території країни. Україна займає 9 місце в Європі за площею лісів та 6 місце за запасом деревини» [1]. Натомість «від початку повномасштабного вторгнення РФ 3 млн гектарів лісів України потерпають від бойових дій та потенційно забруднені вибухонебезпечними предметами й

* The Accounting Chamber. Ukraine.

уламками» [2], а це «майже третина лісового фонду держави. Деякі з них втрачені назавжди» [3].

Значна частина лісового господарства України зруйнована або зазнала ушкоджень різного ступеня. Як зазначається у публічному звіті голови державного агентства лісових ресурсів України за 2022 рік «наслідки для лісового господарства України - 2.9 млн га лісів мають різні рівні пошкодження. З урахуванням лісів, які розташовані на території АР Крим та Луганської та Донецької областей, які були окуповані до 2022 року, на даний час близько 1 млн га лісів знаходяться в окупації чи перебувають під впливом активних бойових дій» [4], що приносить екологічну та економічну шкоду. До того ж, прямо впливає на реальну макроекономічну ситуацію в країні і безпосередньо на обсяг ВВП та формування доходів і видатків бюджету держави.

В умовах воєнного стану виникає потреба у сталих доходах держави загалом і податкових надходженнях до бюджету, зокрема, що у свою чергу потребує посилення контролю в сфері лісового господарства за діяльністю суб'єктів господарювання як в цілому, так зокрема в частині повноти надходження та сплати податків і зборів до бюджету.

Питання здійснення органами державної влади контролю за діяльністю суб'єктів господарювання у сфері лісового господарства та повнотою справляння ними податків та інших надходжень до державного бюджету залишається на сьогодні актуальним і потребує постійного вивчення, ретельного аналізу та дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У наукових джерелах значна увага приділена питанням функціонування фінансово-податкової системи, удосконалення функціонування державного контролю в цілому та окремим аспектам функціонування галузевої структури національної економіки.

Дослідженням фінансового забезпечення діяльності держави, розвитку і функціонування системи податків та державного фінансового контролю, присвячено багато праць. Велику увагу цій проблематиці приділили такі українські науковці, як: І. Волохова [5, 6], Т. Єфименко [7, 8], І. Луніна [5], В. Піхоцький [9], В. Опарін [10], А. Соколовська [7], В. Федосов [10] та інші.

На нашу думку, додаткового вивчення потребує питання взаємозв'язку, залежності та реальності забезпечення контролю за справлянням податків та інших надходжень лісокористувачами як надзвичайно важливого джерела формування доходів до державного бюджету, що і стало предметом нашого детального висвітлення.

Мета статті – дослідження стану та реалізації засад державної політики у частині забезпечення контролю за надходженнями до державного бюджету податків і зборів суб'єктами господарювання у сфері лісового господарства.

Основні результати дослідження. Вивчення проблемних питань у економічній, екологічній та соціальній сферах, які відбувались останніми десятиліттями, підтверджують необхідність рівноваги природного середовища, задоволення потреб господарювання і збереження здоров'я людини та гармонійного соціо-еколого-економічного розвитку.

Особлива роль у цих процесах належить лісовій галузі, адже «ліс — це складна екосистема, у якій окрім дерев існують ще тисячі різних видів живого. Древа після рубок відновлюються, а от екосистема — ні» [11].

Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку лісогосподарської галузі в Україні повинні бути лісовідновлення, поліпшення якісного складу лісів, охорона та захист лісу, проведення рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, розвиток лісової інфраструктури тощо.

Разом з тим, у лісогосподарській галузі, крім війни, існує чимало проблем які вимагають комплексного вирішення, особливо в умовах воєнного стану. На сьогодні, серед основних проблем лісового господарства можна окреслити, зокрема, загрозу через незаконні рубки, неналежний державний контроль з охорони лісів від незаконних рубок, несвоєчасне запобігання правопорушенням у лісовій сфері, неврахування в Податковому кодексі класифікації лісоматеріалів при розрахунку суми рентної плати за лісокористування, не завжди ефективні заходи контролю за справами податків та інших надходжень лісокористувачами, а також «низький рівень довіри до лісівників у суспільстві; низька відвідуваність лісів громадянами для рекреаційних цілей; недостатній рівень рекреаційної та екоосвітньої інфраструктури в лісах та місцях масового відпочинку населення» [12].

З огляду на це, та з позицій системного підходу, слід розглядати галузь лісового господарства як складову національної економіки в контексті створення умов для раціонального використання лісових ресурсів, стану нарахування і сплати до державного бюджету податків та інших надходжень підприємствами лісового господарства.

Вагомим та дієвим є факт розуміння, що розвиток національної економіки обумовлює необхідність ефективного контролю та аналізу на всіх трьох аналітичних рівнях: макро, мезо, мікро. Адміністрування і загалом справляння податків та інших надходжень лісокористувачами до державного бюджету потребує аналізу, а також наукового обґрунтування та пропозицій щодо вирішення нагромаджених проблем.

Аналіз статистичних даних для визначення якості роботи органів державної влади контролю, тим більше в умовах повномасштабної війни, на нашу думку, не є достатнім. Важливо комплексно досліджувати, зокрема, організаційно-управлінські рішення, нормативно-правове забезпечення, які призводять до зазначених результатів та прийняті в умовах сучасних глобалізаційних викликів та збройної агресії РФ проти України.

Як приклад, у зв'язку з бойовими діями та окупацією окремих територій нашої держави, збитки довкіллю України від війни у 2022 р. становили більше 1,35 трлн гривень [13]. Натомість загальний розмір шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду, станом на червень 2023 р. становив 108,6 млн грн, з них 100,7 млн грн — збитки від незаконного вирубування дерев та пошкодження дерев і чагарників до ступеня припинення росту, 7,1 млн грн — від лісових пожеж. Крім того, розмір шкоди та збитків, завданих державним та комунальним лісогосподарським підприємствам, за розрахунками Держлісагентства, становить 1 129,4 млн грн, у тому числі через неможливість використання корисних властивостей лісів та втрату лісогосподарського [14].

Втрати лісогосподарського виробництва та недоотримання доходу від не проведення рубок, розмір шкоди та збитків, завданих державним і комунальним лісогосподарським підприємствам, лише по Київській області становить більше 1 млрд гривень[14].

З початку війни інспектори Державної екологічної інспекції України фіксують часто великі завдані довікілью збитки, які на цей час вже перевищили 38 млрд доларів[15]. Унаслідок російської збройної агресії довікілью України завдано збитків на понад 1,35 трлн гривень[16].

Однак, незважаючи на війну лісова галузь має позитивну динаміку розвитку та приносить вагомні надходження до бюджету України.

Аналіз фінансово-господарської діяльності за 2020 – 2022 рр. та I півріччя 2023 р. показав, що лісокористувачами отримано 75,9 млрд грн доходу, до державного бюджету сплачено 16 млрд грн: 10,7 млрд грн (67 відс.) ПДВ, 2,25 млрд грн (14 відс.) частини чистого прибутку (доходу), 2,24 млрд грн (13,9 відс.) рентної плати за лісокористування та 0,9 млрд грн (5,4 відс.) податку на прибуток. Показник рентабельності діяльності підприємств у 2022 р. порівняно з 2020 р. зріс з 1,1 до 4,9 відсотка[17].

У той же час, протягом 2020 – 2022 рр. при зменшенні обсягів заготівлі та реалізації деревини, сума нарахованих і сплачених лісокористувачами податків та інших надходжень мала стійку тенденцію до зростання, що пов'язано із збільшенням ціни реалізації одиниці продукції (в 2 рази) та, відповідно, вартості реалізованої лісопродукції (в 1,7 раза). Водночас через воєнну агресію РФ проти України та тимчасову окупацію окремих територій держави, при підвищенні з першого січня 2022 р. розміру ставок з рентної плати за лісокористування (на 14,5 відс.) такі надходження зменшились на 11,1 відсотка[14].

Серед важливих завдань та з метою забезпечення дієвого і прозорого контролю та перевірки законності походження деревини від заготівлі до готової продукції стало впровадження у 2020 році обов'язкового для всіх суб'єктів господарювання у сфері лісового господарства електронного обліку деревини та започаткування з червня 2023 р. експериментального проєкту з видачі лісорубних квитків та сертифікатів про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів для здійснення експортних операцій[14].

Ще одним кроком з метою забезпечення стабільності фінансових потоків від лісового господарства, зменшення ризиків корупції та недбалого відношення до лісових ресурсів, більш ефективного управління лісовими ресурсами країни та забезпеченню їх раціонального використання стало створення створення державного спеціалізованого господарського підприємства «Ліси України» [18]. Воно було створено відповідно до Постанови КМУ для забезпечення ведення лісового господарства на місцевому рівні шляхом злиття спеціалізованих державних лісогосподарських підприємств, які належали до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів. Разом з тим, у 2023 р. запрацювала в тестовому режимі нова система закупівель єдиного підприємства через платформу E-tender[4].

Здійснюючи оцінку стану електронного обліку деревини, видачі спеціальних дозволів та сертифікатів про походження лісоматеріалів можемо

констатувати, що на території України ведеться державний лісовий кадастр, поновлення документації якого передбачено здійснювати один раз на п'ять років[19]. Натомість встановлено, що останній державний облік лісів у повному обсязі проведено у 1996 році, державний лісовий кадастр поновлювався станом на перше січня 2011 року. Виявлено, що через незабезпеченість фінансування, ці роботи з 2011 р. не проводились. Отже, на сьогодні актуальної інформації про ліси України немає.

Процедура ведення державного лісового кадастру та обліку лісів на основі узагальнення даних лісовпорядкування не дає змоги отримати статистично достовірні оцінки показників діяльності лісового господарства. Для ведення лісового господарства ліси надані в постійне користування підприємствам, установам і організаціям кількох десятків міністерств.

Варто зазначити, що основні показники ведення лісового господарства та аналіз ефективності виконання повноважень органами державної влади в частині забезпечення повноти справляння податків та інших надходжень до державного бюджету суб'єктами господарювання у сфері лісового господарства на дали змогу виявити кілька тенденцій та засвідчили про необхідність, насамперед, внесення змін до нормативно-правових актів, зокрема в частині визначення органу, який видає сертифікати про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів для здійснення експортних операцій.

Слід також усвідомлювати необхідність врегулювання порядку видачі суб'єктам господарювання документів дозвільного характеру дозвільними органами — суб'єктами надання адміністративних послуг та порядку перерахунку суми рентної плати за лісокористування, зазначеної в лісорубному квитку, в разі перевищення обсягу деревини при заготівлі; розробки механізму (порядку) донарахування/перерахунку рентної плати за лісокористування відповідно до положень Податкового кодексу; затвердження правил обліку, зберігання, заповнення, видачі бланків лісорубного або лісового квитка та правил огляду місць використання лісових ресурсів тощо.

Наступною проблемою є посилення взаємодії та координації дій органів державної влади в процесі управління та забезпечення ефективної діяльності суб'єктів господарювання. Досить часта зміна центральних органів виконавчої влади в частині підпорядкування якого потрапляла сфера лісового господарства — потребує особливої уваги та відповідальності, зокрема, зміна органу управління вимагає уточнення таких повноважень щодо «видачі спецдозволів у частині визначення центрального органу виконавчої влади, який затверджує правила обліку, зберігання, заповнення, видачі бланків лісорубного або лісового квитка» [14].

Така часта зміна координатора не зовсім сприяла належній інституціональній взаємодії та координації дій Держлісагенства, а також виконання своїх функцій у повному обсязі та ефективному вирішенню відповідних проблем.

Реорганізація лісової галузі та створення ДП «Ліси України» сприятиме фінансовій стабільності та розвитку усіх суб'єктів господарювання та лісової галузі в цілому.

В цих умовах особливо важливим та актуальним питанням залишається, зокрема, повнота справляння рентної плати за лісокористування та виконання зобов'язань перед бюджетом. Потребують узгодження окремі нормативно-правові акти з Податковим кодексом України у частині використання лісових ресурсів з метою здійснення суб'єктами лісових відносин перерахунку у разі перевищення фактично заготовленої деревини та, відповідно, недонадходжень до державного та місцевих бюджетів рентної плати за лісокористування. Це впливає з того, що саме рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів має стати механізмом та важливим інструментом стимулювання до раціонального використання та приросту лісових ресурсів.

Здійснений аналіз фактичних надходжень до державного бюджету дозволив констатувати, що потребують вирішення також такі питання як розмір ставок рентної плати за лісокористування, яку з першого січня 2022 р. збільшено на 14,5 відсотка[14], особливо в частині їх обґрунтованості.

Наразі механізм застосування ставок оподаткування рентною платою за лісокористування передбачає врахування лише таких показників, як найменування лісової породи, вид деревини (ділова чи дров'яна), розмір деревини (діаметр), місцезнаходження лісової ділянки (пояс) та обсяг у м³, тобто економічна сутність цього податку полягає в тому, що розмір ставок оподаткування не залежить від будь-яких вартісних показників об'єкта оподаткування (деревини).

Серед основних можливих способів ефективного вирішення проблеми, на нашу думку, є внесення змін до Податкового кодексу щодо визначення класифікації дров'яної деревини, а також сплати вартості заготовленої ділової деревини (лісоматеріалів круглих) у разі перевищення при заготівлі зазначеного в лісорубному квитку обсягу більше як на 15 відсотків. Разом з тим неузгодженість положень окремих нормативно-правових актів та Податкового кодексу у частині використання лісових ресурсів призводить до нездійснення суб'єктами лісових відносин перерахунку у разі перевищення фактично заготовленої деревини та, відповідно, недонадходжень до державного та місцевих бюджетів рентної плати за лісокористування[14].

Висновки. Отримані результати аналізу та дослідження стану галузі лісового господарства надали можливість виокремити основні пріоритети подальшого удосконалення системи контролю, зокрема в частині ведення державного лісового кадастру та обліку лісів на основі узагальнення даних лісовпорядкування, що надасть змогу отримати статистично достовірні оцінки показників діяльності лісового господарства.

Вважаємо, що створення ефективної, прозорої і регульованої загальнодержавної системи обліку та ведення лісового господарства сприятиме ефективному контролю за використанням і відтворенням лісових ресурсів, отриманню державним бюджетом податків і платежів у повному обсязі та стабільному, повноцінному розвитку лісового господарства в цілому.

1. Уряд схвалив Державну стратегію управління лісами України до 2035 року <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-derzhavnu-strategiyu-upravlinnya-lisami-ukrayini-do-2035-roku>.

2. Майже 3 мільйони гектарів українських лісів були охоплені боями різної інтенсивності <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3770980-majze-3-miljoni-gektariv-ukrainskih-lisiv-buli-ohopleni-boami-riznoi-intensivnosti.html>.
3. «Випалена земля». Як війна впливає на екологію півдня України? <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-viyna-pivden-ekolohiya-spalena-zemlya/32191731.html>.
4. Публічний звіт голови державного агентства лісових ресурсів України за 2022 рік // https://forest.gov.ua/storage/app/sites/8/public/_zvit/publichnii-zvit-za-2022.pdf.
5. Трансформаційні процеси у податковій системі України: монографія / І. С. Волохова, І. О. Луніна, М. О. Слатвінська... Одеса: Атлант BOI COIU, 2018.
6. Волохова, І. С. Вектори зростання надходжень до місцевих бюджетів України / І. С. Волохова // Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М. М. Палінчак. Ужгород, 2019. Вип. 23, Ч. 1. С. 39-42.
7. Динаміка податкового навантаження в Україні в контексті реалізації податкової реформи / Т. І. Єфименко, А. М. Соколовська. К.: ДННУ «Академія фінансового управління, 2013.
8. Єфименко Т. І. Фіскальна консолідація в контексті антикризового регулювання / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов // Фінанси України. 2013. № 2. С. 7-20.
9. Піхоцький В.Ф. Система державного фінансового контролю в Україні: концептуальні засади теорії та практики: монографія. / В.Ф. Піхоцький. Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка». 2014. 336 с.
10. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку: [колект.] монографія / В. М. Опарін, В. М. Федосов, С. В. Львовичкін, В. Бабіченко, Л. Бенч; ред.: В. М. Опарін, В. М. Федосов; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". Київ : КНЕУ, 2016. 695 с.
11. Експерт назвав головні проблеми лісової галузі України // <https://www.unian.ua/ecology/ekspert-nazvav-golovni-problemi-lisovoji-galuzi-ukrajini-11216252.html>.
12. Державна стратегія управління лісами України до 2035 року <https://ips.ligazakon.net/document/kr211777?an=27>.
13. Природа та війна: як російська агресія вплинула на довкілля <https://www.slovovidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yak-rosijska-ahresiya-vplynula-dovkillya>.
14. Звіт про результати аудиту ефективності виконання повноважень державними органами в частині забезпечення контролю своєчасності, повноти нарахування та сплати податків та інших надходжень до державного бюджету суб'єктами господарювання у сфері лісового господарства // https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2023/28-1_2023/Zvit_28-1_2023.pdf
15. Лотоцька Н. Збитки українському довкіллю від війни перевищили \$38 млрд, — Мінекології https://lb.ua/society/2022/12/09/538529_zbitki_ukrainskomu_dovkilllyu_vid.html
16. Гамалій І. Розв'язана Росією війна завдала збитків довкіллю України на понад 1,35 трлн гривень https://lb.ua/economics/2022/11/06/534977_rozvyazana_rosiieyu_vijna_zavdala.html.
17. Про розгляд Звіту про результати аудиту ефективності виконання повноважень державними органами в частині забезпечення контролю своєчасності, повноти нарахування та сплати податків та інших надходжень до державного бюджету суб'єктами господарювання у сфері лісового господарства https://www.openforest.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/r_gp_28-1_2023.pdf.
18. Штучний інтелект про створення ДП "Ліси України" <https://www.forester.org.ua/shtuchnyj-intelekt-pro-stvorennnya-dp-lisy-ukrayiny/>.
19. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2007 р. № 848 (із змінами від 09.09.2020 р. № 826). Порядок ведення державного лісового кадастру та обліку лісів <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-2007-n>.

1. Уряд схвалив Державну стратегію управління лісами України до 2035 року <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-derzhavnu-strategiyu-upravlinnya-lisami-ukrayini-do-2035-roku>.

2. Майже 3 мільйони гектарів українських лісів були охоплені боями різної інтенсивності <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3770980-majze-3-miljoni-gektariv-ukrainskih-lisiv-buli-ohopleni-boami-riznoi-intensivnosti.html>.

3. «Випалена земля». Як війна впливає на екологію півдня України? <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-viyna-pivden-ekolohiya-spalena-zemlya/32191731.html>.

4. Публічний звіт голови державного агентства лісових ресурсів України за 2022 рік // https://forest.gov.ua/storage/app/sites/8/publicnii_zvit/publicnii-zvit-za-2022.pdf.
5. Трансформаційні процеси у податковій системі України: монографія / І. С. Волохова, І. О. Луніна, М. О. Слатвінська... Одеса: Атлант BOI COIU, 2018.
6. Волохова, І. С. Вектори зростання надходжень до місцевих бюджетів України / І. С. Волохова // Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М. М. Палінчак. Ужгород, 2019. Вип. 23, Ч. 1. С. 39-42.
7. Динаміка податкового навантаження в Україні в контексті реалізації податкової реформи / Т. І. Єфименко, А. М. Соколовська. К.: ДННУ «Академія фінансового управління, 2013.
8. Єфименко Т. І. Фіскальна консолідація в контексті антикризового регулювання / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов // Фінанси України. 2013. № 2. С. 7-20.
9. Піхоцький В.Ф. Система державного фінансового контролю в Україні: концептуальні засади теорії та практики: монографія. / В.Ф. Піхоцький. Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка». 2014. 336 с.
10. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку: [колект.] монографія / В. М. Опарін, В. М. Федосов, С. В. Львовичкін, В. Бабіченко, Л. Бенч; ред.: В. М. Опарін, В. М. Федосов; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". Київ : КНЕУ, 2016. 695 с.
11. Експерт назвав головні проблеми лісової галузі України // <https://www.unian.ua/ecology/ekspert-nazvav-golovni-problemi-lisovoi-galuzi-ukrajini-11216252.html>.
12. Державна стратегія управління лісами України до 2035 року <https://ips.ligazakon.net/document/kr211777?an=27>.
13. Природа та війна: як російська агресія вплинула на довкілля <https://www.slovovidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yak-rosijska-ahresiya-vplynula-dovkillya>.
14. Звіт про результати аудиту ефективності виконання повноважень державними органами в частині забезпечення контролю своєчасності, повноти нарахування та сплати податків та інших надходжень до державного бюджету суб'єктами господарювання у сфері лісового господарства // https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2023/28-1_2023/Zvit_28-1_2023.pdf
15. Лотоцька Н. Збитки українському довкіл्लю від війни перевищили \$38 млрд, — Мінекології https://lb.ua/society/2022/12/09/538529_zbitki_ukrainskomu_dovkillyu_vid.html
16. Гамалій І. Розв'язана Росією війна завдала збитків довкіл्लю України на понад 1,35 трлн гривень https://lb.ua/economics/2022/11/06/534977_rozvyazana_rosiieyu_vijna_zavdala.html.
17. Про розгляд Звіту про результати аудиту ефективності виконання повноважень державними органами в частині забезпечення контролю своєчасності, повноти нарахування та сплати податків та інших надходжень до державного бюджету суб'єктами господарювання у сфері лісового господарства https://www.openforest.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/r_rp_28-1_2023.pdf.
18. Штучний інтелект про створення ДП "Ліси України" <https://www.forester.org.ua/shtuchnyj-intelekt-pro-stvorennnya-dp-lisy-ukrayiny/>.
19. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2007 р. № 848 (із змінами від 09.09.2020 р. № 826). Порядок ведення державного лісового кадастру та обліку лісів <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-2007-n>.